

کاهش اضطراب دانش‌آموزان
در آزمون پایانی با استفاده از
ارزشیابی فرایندمدار

ارزشیابی برای یادگیری

بهروز انصاری

عضو شورای برنامه‌ریزی و تألیف کتاب مطالعات اجتماعی

اشاره

مصاحبه و پرسش‌نامه جمع‌آوری شدند و به منظور بررسی تأثیر فعالیت‌های انجام شده در ارتقای جنبه‌های گوناگون سطح یادگیری دانش‌آموزان، از عمق سطوح تفکر وب استفاده شد. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که بهره‌گیری از ابزارهایی نظیر فهرست‌وارسی مشاهده رفتار، کار تیمی، بازدید علمی، ارزشیابی توسط والدین، ایفای نقش و خودسنجی، علاوه بر ایجاد علاقه و انگیزه لازم در دانش‌آموزان به‌منظور فراگیری مفاهیم درسی، می‌تواند اضطراب آن‌ها را از برگزاری آزمون نیز کاهش دهد. علاوه بر موارد فوق، انجام این فعالیت‌ها، ضمن فعال کردن دانش‌آموزان در کلاس درس و ارتقای نمره‌های آنان در آزمون‌ها و به‌خصوص آزمون پایانی نیم‌سال دوم، و رضایتمندی خانواده‌ها، مؤید تأثیر مثبت فعالیت‌ها بر ارتقای سطوح تفکر دانش‌آموزان و تعمیق یادگیری در آن‌ها بود.

چگونگی نگاه به ارزشیابی و اجرای آن در نظام آموزشی کشورمان مسائلی فراوانی را موجب شده است؛ از جمله، تکیه بر محفوظات و یادگیری فقط تا زمان امتحان، ارزشیابی به‌عنوان وسیله‌ای برای غربال کردن دانش‌آموزان، از بین رفتن لذت یادگیری به علت اضطراب. دلایل این امر می‌توانند عوامل فردی و شخصیتی، عوامل آموزشگاهی و اجتماعی مانند اضطراب عمومی، پایین بودن اعتمادبه‌نفس، و عوامل خانوادگی باشند که سبب ایجاد اضطراب در زمان امتحان می‌شوند. لذا با تغییر ابزارهای ارزشیابی که برچسب امتحان بر آن‌ها زده نشود، می‌توان درک و یادگیری دانش‌آموزان از یک مفهوم را افزایش داد و اضطراب ناشی از کلمه آزمون را از آن‌ها دور کرد.

چکیده

کلیدواژه‌ها: ارزشیابی فرایندمدار، والدین، کار گروهی، آزمون، اضطراب

این مقاله از نوع مقالات «توصیفی» است که آن را با روش «اقدام‌پژوهی» اجرا کردم. داده‌های آن به وسیله ابزارهای مشاهده،

مقدمه

تکوینی) در نظام آموزشی ایران مطرح شده است. از آنجا که نمره‌های این ارزشیابی درصدی از نمره‌های کارنامه دانش‌آموزان را تشکیل می‌دهد، لازم است ابزارهای آن نیز به معلمان و دبیران معرفی شود. به نظر می‌رسد این ابزارها برای معلمان کاملاً شناخته شده نیستند و در حال حاضر عمدتاً به چندین آزمون عینی و تشریحی و پرسش‌های شفاهی و گاهی ارائه مقاله و انجام چند آزمایش محدود می‌شوند. در واقع، در نظام آموزشی، چه از نظر مبانی نظری و چه از نظر کاربردی، نگاه درستی به این رویکرد صورت نگرفته است و بدون آنکه مربیان و دبیران در این خصوص آموزشی دیده باشند، ابزارهای آن را شناسایی کرده باشند، و شیوه به کارگیری آن‌ها را بدانند، مجبور شده‌اند چند نمره ماهانه و مستمر برای دانش‌آموزان به کادر دفتر مدرسه تحویل دهند. چنین شیوه‌ای باعث اضطراب و یادگیری سطحی دانش‌آموزان می‌شود.

ارزشیابی در سند برنامه درسی ملی

ابتدا سند تحول بنیادین و برنامه درسی ملی در زمینه ارزشیابی مطالعه کردم. در آن‌ها به این موارد اشاره شده است: در راستای اجرای بند دوم از نوزدهمین هدف عملیاتی آموزش و پرورش و به منظور فراهم آوردن زمینه مناسب برای ارزشیابی شایستگی‌های دانش‌آموزان در حوزه‌های یازده‌گانه تربیت چارچوب ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی شایستگی‌محور به شرح زیر است:

۱. با استفاده از انواع روش‌ها و ابزارها بتواند توانایی دانش‌آموزان را در بهره‌گیری از شایستگی‌های پایه در موقعیت‌های مختلف، به صورت معنادار منعکس کند.

امروزه متخصصان تعلیم و تربیت بر توجه هر چه جدی‌تر به ارزشیابی فرایندمحور تأکید می‌کنند. زیرا این شیوه از ارزشیابی، نگرانی‌های دانش‌آموزان را در خصوص ارزشیابی نتیجه‌محور کاهش می‌دهد و از قابلیت‌های اجرایی بیشتری نیز برخوردار است. اندازه‌گیری بازده یادگیری دانش‌آموزان و ارزشیابی آنان به نمره دادن و صدور گواهی‌نامه خلاصه نمی‌شود. هدف اصلی ارزشیابی کمک به معلم در بهبود شیوه‌های آموزشی خود، تربیت اجتماعی دانش‌آموز و رفع نواقص یادگیری اوست. بازده‌های یادگیری دانش‌آموزان بسیار متنوع هستند و شامل رفتارها و توانایی‌های زیادی از قبیل حفظ مطالب، درک مفاهیم، کسب مهارت‌های اجتماعی، توانایی به کار بستن اطلاعات، کاربرد اصول و فنون، فراگیری توانایی‌های آفریننده، و کسب علاقه‌ها و نگرش‌ها از سوی دانش‌آموز می‌شوند.

هدف کلی این پژوهش، برطرف کردن اضطراب دانش‌آموزان با ابزارهای متنوع ارزشیابی فرایندمحور و بیان نقش اولیا در ارزشیابی است. این پژوهش در ادامه این هدف کلی، هدف‌های جزئی زیر را پیگیری می‌کند:

۱. تسهیل روند یادگیری دانش‌آموزان با ارائه ابزارهای متنوع ارزشیابی؛
۲. کاهش اضطراب دانش‌آموزان در ارزشیابی‌های نتیجه‌محور پایانی؛
۳. ایجاد زمینه مشارکت فعال اولیا در ارزشیابی از دانش‌آموزان.

بیان مسئله

چند سالی است که بحث ارزشیابی فرایندمحور (مستمر و

۲. با تأکید بر کار گروهی و فعالیت‌های جمعی و روش حل مسئله، وجه رقابت‌زایی را به حداقل برساند و زمینه شکوفایی دانش‌آموزان را فراهم کند.

۳. با تأکید بر بهره‌گیری از تکلیف‌های عملکردی در سنجش میزان دستیابی دانش‌آموزان به شایستگی‌ها و تلاش برای تحقق جامعه‌محوری و دستیابی به مراتبی از حیات طیبه، گزارش عملکرد تحصیلی و تربیتی آنان، با همکاری دانش‌آموز، اولیای مدرسه و والدین تنظیم و ارائه شود [محبی، ۱۳۹۵: ۷۰].

«ارزشیابی فرایندمحور» نوعی از ارزشیابی است که میزان پیشرفت یادگیرنده را در هر مرحله از تدریس معین می‌کند و شامل ارزشیابی از فعالیت‌های یادگیری انفرادی یا گروهی دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی است.

وضعیت موجود

ارزشیابی فرایندی به معنی ارزشیابی مکرر و در فاصله‌های زمانی متعدد، آن هم از طریق آزمون‌های مکرر، است. به راستی، آیا دانش‌آموزان طی یک آزمون ۶۰ تا ۹۰ دقیقه‌ای و یا کمتر از این زمان قادرند کلیه یادگرفته‌های دانشی، مهارتی و نگرشی خویش را به برگه منتقل کنند؟ آیا سؤالات این آزمون‌ها قادر به اندازه‌گیری این نوع یادگیری‌های هستند؟ مشکلی که اکثر دبیران و آموزگاران در دوره‌های ضمن خدمت بیان می‌کردند، این بود که ما ابزاری جز آزمون‌های کتبی نداریم. این موضوع برای من هم مشکل‌ساز شده بود. البته یکی از دغدغه‌های اصلی من نبود مشارکت اولیای دانش‌آموزان در آموزش و ارزشیابی و

اضطراب دانش‌آموزان در آزمون‌های پایانی بود. به همین منظور، به دنبال حل این مشکل بودم تا بتوانم راهکارهایی اجرایی تدوین کنم؛ راهکارهایی که هم خودم در کلاس اجرا کنم، هم آن‌ها را در اختیار سایر همکاران قرار دهم.

با توجه به وضعیت موجود، با استفاده از روش‌های مصاحبه و مشاهده به جمع‌آوری اطلاعات پرداختم و نتایج زیر حاصل شد:

- ترس از امتحان و داشتن اضطراب هنگام برگزاری آزمون؛
- متناسب نبودن ابزار سنجش یا دانسته‌های فراگیرندگان؛
- بی‌توجهی به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان در ارائه مطالب؛
- تأکید بیش از حد اولیا بر کسب نمره مطلوب به جای یادگیری مناسب؛

• کم‌توجهی به بهداشت روانی محیط یاددهی و یادگیری (تحلیل اضطراب نامطلوب به دانش‌آموزان)؛

• تحت‌تأثیر ارزشیابی قرار گرفتن یادگیرنده (در حالی که ارزشیابی جزئی از یادگیری است)؛

• تثبیت نظام کنونی در ذهن اولیا و دانش‌آموز و کادر آموزشی.

راه‌حل‌های عملی

با توجه به اینکه سال قبل دبیر «دبیرستان نمونه دولتی شهید فهمیده» اراک بودم و دانش‌آموزان استقبال خوبی از طرح‌های من کرده بودند، از این فرصت استفاده کردم و طرح‌ها و ایده‌های خود را در «دبیرستان نخبگان دانش» نیز ادامه دادم. عواملی که در این زمینه به کار گرفته شدند، عبارت بودند از: مشاهده، مصاحبه، تکمیل پرسش‌نامه، ایفای نقش، عملکرد، پژوهش، سیاهه رفتار،

استنباطی داشته باشند. این آزمون هنگامی موفق خواهد بود که اضطراب ایجاد نکند. بهتر است آن را به عنوان یک فعالیت یادگیری تلفی کنید تا دانش آموزان دچار اضطراب نشوند.

فهرست واری، شاخص‌های کیفی و تعامل گروهی، واقع‌نگاری، ارزیابی توسط والدین و... همه این روش‌ها را عملاً در کلاس درس اجرا و نتایج مطلوبی کسب کردم که لازم دیدم به عنوان یک تجربه مفید در اختیار سایر همکاران قرار بدهم.

ردیف	نام و نام خانوادگی	مهارت همکاری در کلاس (۴)	مهارت گوش دادن (۴)	مهارت پذیرش دیگر دانش‌آموزان (۴)	مهارت انجام مسئولیت و وظایف (محوه (۴)	مهارت نظم و انضباط و تغییر رفتار (۴)	جمع نمره‌ها
۱							
۲							

۱. فعال کردن دانش‌آموزان در بحث و گفت‌وگو

یکی از مواردی که کلاس درس مرا با نشاط و پویا می‌کند، پرسش و پاسخ، هم‌فکری و بیان ایده‌ها در حین تدریس است. زیرا دانش‌آموز تلاش می‌کند به سؤال‌ها به خوبی پاسخ دهد تا مورد تشویق معلم و حتی هم‌کلاسی‌ها قرار گیرد. اگر این موفقیت‌ها و تشویق‌ها ادامه یابد، اعتمادبه‌نفس او نیز افزایش پیدا می‌کند. البته اگر دانش‌آموزی پاسخ درستی ارائه نکرد، معلم با توجه به شناخت و توانایی دانش‌آموز، برای جلوگیری از احساس ناامیدی و ناکامی او، سؤال‌های مناسبی را طرح می‌کند تا دانش‌آموز بتواند به آن‌ها پاسخ صحیح بدهد و با تشویق معلم روبه‌رو شود. در بحث و گفت‌وگوی کلاسی محیط کلاس برای دانش‌آموزان محیطی آشنا و صمیمی می‌شود و خیلی راحت می‌توانند نظرها، ایده‌ها، استدلال‌ها، سؤال‌ها و پاسخ‌های خود را ارائه کنند.

۳. به نمایش گذاشتن مهارت‌ها (ایفای نقش)

این روش اهمیت ویژه‌ای دارد و در تمام درس‌ها قابل اجرا و برای دانش‌آموزان بسیار جذاب و جالب است. از آنجا که نقش‌بازی کردن پیچیدگی‌های خاص خود را دارد، می‌تواند ابزار مهمی برای ارزشیابی دانش‌آموزان از نظر درک مطالب کتاب درسی، مهارت‌های گفتاری، استدلال منطقی، مهارت‌های نمایشی و میزان کوشش آن‌ها در مراجعه به منابع مختلف باشد. یکی از راه‌های ساده برای ارزیابی توانایی دانش‌آموزان در ایفای نقش، آن است که از آنان بخواهیم ابتدا نقش‌های کوچکی را بازی کنند. این روش، علاوه بر ارزیابی‌های دانش‌آموزان، به افراد کم‌رو و گوشه‌گیر نیز اجازه می‌دهد در یک فعالیت کلاسی شرکت کنند. حتی شاید به خوبی از عهده ایفای نقش‌های کوچک برآیند و نقش مهم‌تری را برعهده گیرند. برای تشویق دانش‌آموزان می‌توان به آنان نوید داد که در صورت موفقیت در نمایش کلاس، نمایش را به شکل نهایی برای والدین آن‌ها نیز اجرا می‌کنید. چون شرایط اجرای نقش اجازه شرکت تمامی افراد را نمی‌دهد.

۲. آزمون باز (مداد و کاغذی)

در این ارزشیابی، دانش‌آموزان هنگام آزمون از کتاب درسی و سایر منابع مرتبط دیگر به صورت فردی یا گروهی استفاده می‌کنند. سؤال‌های آزمون نیز به نحوی طرح می‌شوند که دانش‌آموزان تنها بتوانند از کتاب راهنمایی بگیرند، نه جواب سؤال‌ها را. طرح پرسش‌های این نوع آزمون‌ها دقت خاصی را طلب می‌کند و پرسش‌ها باید جنبه تفسیری، تحلیلی، ترکیبی و

ملاک‌های ارزیابی از ایفای نقش

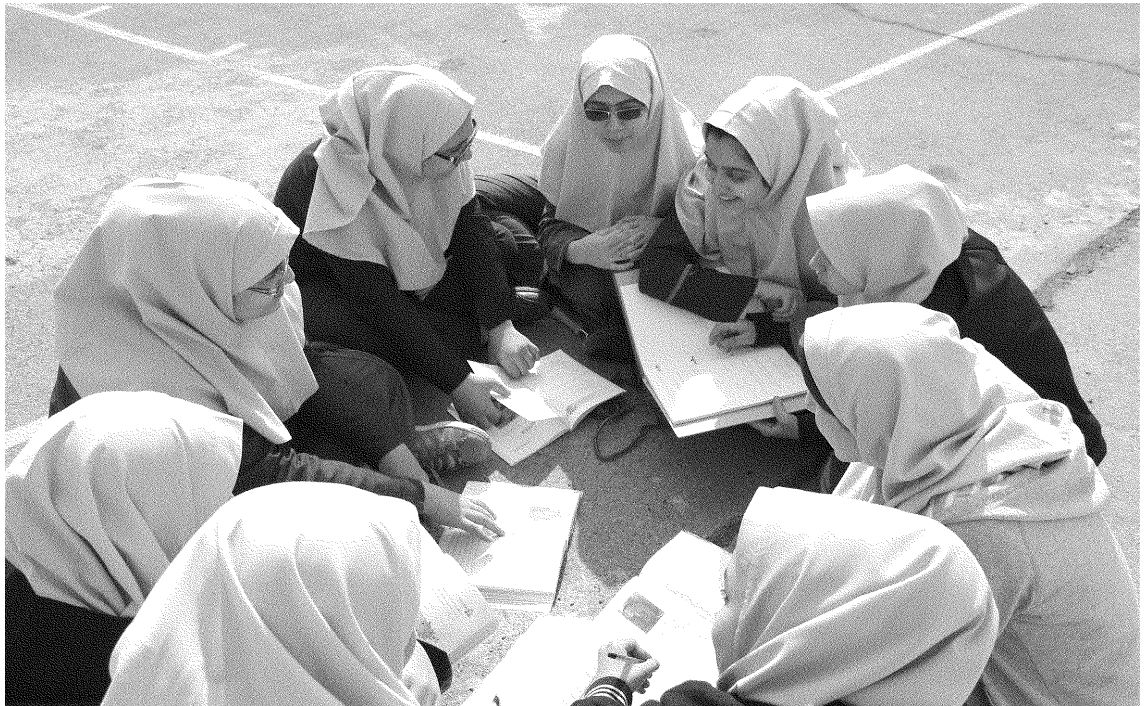
نام گروه:		کلاس:		مربوط به درس:	مکان اجرای نمایش:	اعضای گروه:	
انتظارات				عالی	بسیار خوب	خوب	متوسط
۱. چگونگی اجرای نقش ۲. علاقه به کار گروهی ۳. مطالعه درباره نقش موردنظر ۴. خلاقیت و ابتکارات ۵. میزان استقبال دانش‌آموزان ۶. چگونگی نتیجه‌گیری							
نقاط قوت و ضعف: نام دانش‌آموزانی که در ایفای نقش خوب بودند:							

۴. روش خودسنجی و ارزشیابی توسط والدین

بهتر است معلم از روش خودسنجی نیز بهره ببرد؛ یعنی هر از چند گاهی از دانش‌آموزان بخواهد عملکرد (آثار و نتایج فعالیت‌های یادگیری) خود را ارزشیابی کنند. این روش باید با دقت و وسواس به کار گرفته شود. اساسی‌ترین شرط ضروری برای استفاده از روش خودسنجی آگاهی دانش‌آموز از معیارها و ملاک‌هاست.

هدف این روش ایجاد احساس مسئولیت بیشتر نسبت به یادگیری خود و هم‌سالان است. همچنین، خودآگاهی و افزایش حس مراقبت از فرایند یادگیری نیز از هدف‌های دیگر به کارگیری این روش است. خودسنجی یکی از شیوه‌ها و ابزارهای مناسب برای ارزشیابی فرایندمحور دانش‌آموزان است. من برای بعضی از بخش‌های کتاب سؤال‌هایی را طراحی می‌کنم و به این وسیله دانستن‌ها، مفاهیم و مهارت‌ها و همچنین نگرش‌های دانش‌آموزان یا حتی کاربرد آموخته‌ها را در زندگی از آن‌ها می‌پرسم.

نمون برگ خودارزشیابی (خودسنجی) درس مطالعات اجتماعی پایه هشتم متوسطه
 فرم ارزشیابی والدین (مطالعات اجتماعی پایه هفتم) نیم‌سال اول
 نام و نام خانوادگی دانش آموز: دبیرستان: نام دبیر:

ردیف	والدین محترم آیا فرزند شما:	بله	خوب	بد	تأخیری	ضعیف
۱	در انجام مسئولیت‌های خود در خانه، مدرسه و ... تلاش می‌کند					
۲	تا چه میزان از خودش مراقبت می‌کند و شکرگزار نعمت‌های الهی است؟ (رعایت بهداشت فردی، خوردن غذاهای مناسب، دوری از گناه، انجام ندادن کارهای خطرناک مثل ترقه‌بازی و...)					
۳	آیا اعضای خانواده، مسئولان مدرسه و همسایگان از او رضایت کافی دارند؟ (احترام به پدر و مادر و دیگران، انجام کارهای شخصی، همکاری با مسئولان مدرسه و محله، و...)					
۴	آیا به قوانین و مقررات احترام می‌گذارد و آن‌ها را رعایت می‌کند؟ (نظم و انضباط، رعایت نوبت در خانه و جامعه، رعایت حجاب و مسائل دینی، و...)					
۵	آیا در فعالیت‌های شورای دانش آموزی، ورزش، مراسم مختلف و ... شرکت می‌کند؟					

ردیف	من:	فهمیدم	می‌دانم و فهمیدم	نیاز به مرور بیشتر دارم	مشکل دارم و نفهمیدم
۱	با خصوصیات دوران نوجوانی آشنا شدم و می‌توانم اهمیت این دوره را در زندگی بیان کنم				
۲	توانایی مقابله با پرخاشگری و عصبانیت را به دست آورده‌ام				
۳	آثار و نتایج ناگوار اعتیاد به مواد مخدر را می‌دانم و دوست دارم اطلاعات خود را در این زمینه به دیگران انتقال دهم				
۴	یاد گرفتم هنگام برخورد با مشکلات در زندگی عاقلانه رفتار کنم و تکالیف خود را در مقابل خداوند متعال در مواظبت از خودم می‌دانم و به آن عمل می‌کنم.				
۵	با وظایف قوه قضائیه و نقش آن در حل اختلافات آشنا شدم و توانایی مراجعه به آن را در مواقع لازم دارم				
۶	انواع دعای (حقوقی، کیفری) و چگونگی صدور حکم مربوط به هر یک را می‌توانم شرح دهم				
۷	اگر والدینم در مورد دوستان و رفت آمد با آن‌ها از من سؤال کنند، ناراحت نمی‌شوم و خود را ملزم به رعایت توصیه‌های آن‌ها در این مورد می‌دانم				

با توجه به رویکرد اصلی برنامه درس مطالعات اجتماعی که هدف آن کاربردی کردن مفاهیم درسی و آموزش مهارت‌های اجتماعی است، لذا انتظار می‌رود اولیای محترم همکاری لازم را در این زمینه به عمل آورند و با دقت لازم فرم را کامل کنند.

گردآوری اطلاعات و شواهد

پس از اجرای راه‌حل‌ها، با روش‌های متفاوت نظیر مشاهده، مصاحبه و تکمیل پرسش‌نامه به جمع‌آوری اطلاعات پرداختم. براساس مشاهداتم در کلاس درس و نظرسنجی از اولیای دانش‌آموزان، با استفاده از برنامه‌ها و فعالیت‌های متفاوت، دانش‌آموزان شور و شوق فراوانی برای فراگیری پیدا کرده بودند. آن‌ها بسیار فعال شده بودند و در پرسش‌ها و پاسخ‌های حین تدریس و حل تمرین‌ها داوطلبانه شرکت می‌کردند.

از دیگر ابزارهای مناسب برای ارزشیابی فرایندمحور، ارزشیابی از طریق والدین است؛ به‌ویژه درباره کاربرد مفاهیم و مهارت‌ها در زندگی روزمره. از آنجا که معلم نمی‌تواند در فضای خارج از کلاس و محیط‌های واقعی دانش‌آموز را مشاهده کند و این خانواده است که در تمام لحظات در جریان دقیق رفتار و اعمال دانش‌آموزان قرار می‌گیرد، ارزشیابی از طریق والدین می‌تواند اطلاعات خوبی برای تصمیم‌گیری‌ها و آغاز تمهیدات مناسب توسط معلم فراهم کند. من برای هر نیم‌سال، با توجه به محتوای تدریس شده و توانایی ارزیابی آن توسط والدین، ملاک‌هایی را در نظر می‌گیرم و از خانواده می‌خواهم که به دانش‌آموز خود امتیاز دهد. البته در جلسه انجمن اولیای هدف خود را برای انجام این فعالیت برای خانواده‌ها توضیح می‌دهم و از آن‌ها می‌خواهم همکاری لازم را انجام دهند.

داده است. در این میان نظام آموزش و پرورش ایران نیز ناگزیر از پذیرش این تحولات خواهد بود. لذا باید هدفها، برنامهها، روشها و شیوههای ارزشیابی خود را متناسب با نیازها، چالشها و مهارتهای قابل آموزش در هزاره سوم، اصلاح و بازسازی کنیم و امکان سازگاری و تعامل فعال با تغییرات و تحولات جهانی را فراهم آوریم.

براساس نتایج حاصل از این مطالعه پیشنهاد می شود:

در ارزشیابی دانش آموزان از اولیا استفاده شود، تا آموختههای کلاسی آنها در زندگی عملی شود و خانوادهها با مسائل آموزشی آشنا شوند.

معلمان با ایجاد تنوع در کلاس درس، مانند طراحی فعالیتهای معرفی شده در این مقاله، می توانند سبب ایجاد انگیزه در دانش آموزان برای یادگیری مباحث درسی شوند.

معلمان سعی کنند از روشهای متفاوت ارزشیابی بهره گیرند تا دانش آموزان را برای یادگیری مفاهیم یاری رسانند و اضطراب آنها را حین برگزاری آزمونها کاهش دهند.

معلمان علاقه مند و پژوهشگران موضوع این مطالعه را اجرا و نتایج آن را با پژوهش حاضر مقایسه کنند.

موضوع مهم تر این بود که از آموختههای دانش آموزان به نحو مطلوب ارزشیابی صورت گرفته بود؛ بدون آنکه آنان اضطرابی برای ارزیابی داشته باشند. این ابزارها باعث شدند دیدگاه دانش آموزان نسبت به درس تغییر کند و آنها در آزمونهای کلاسی و پایانی نوبت اول و دوم نیز با اعتماد به نفس و اینکه تمام مباحث را به خوبی فرا گرفته اند، حضور یابند و استرسی نداشته باشند.

نتایج

در ارزشیابی هایی که انجام دادیم، نتایج مطلوبی از نظر اشتیاق دانش آموزان به یادگیری و نبود استرس و اضطراب در آنها به دست آوردم. دیگر اینکه اولیا نیز از فعالیتهای آموزشی و عملی دانش آموزان احساس رضایت کامل داشتند. به نظر من، بهترین ابزارهای ارزشیابی برای تغییر نگرش دانش آموزان و سنجش مهارتهای آنان ساخت مدل، سیاهه رفتار، کار تیمی، فعالیت کلاسی، ارزیابی توسط والدین، خودارزیابی، بادید علمی و... است که نتایج مطلوبی به این شرح در پی خواهد داشت:

● توجه به ویژگی های اجتماعی - عاطفی، سطوح متفاوت یادگیری دانش آموزان و تقویت مشارکت، همفکری و فعالیت در کار گروهی؛

● کاهش اضطراب امتحان و ارتقای سطح علاقه مندی دانش آموزان به یادگیری و یاددهی مطلوب؛

● تنوع روشها و ابزارهای اندازه گیری و سنجش (مانند: پرسشهای شفاهی، آزمونهای عملی، روشهای مشاهده رفتار، و طرحها، انواع دستساختهها، گزارش مربوط به فعالیتهای تحقیقاتی و...);

● فراهم آوردن شواهد معتبری در مورد یادگیری درسی؛

● تعیین نقاط قوت و ضعف دانش آموزان در فرایند یاددهی و یادگیری؛

● تقویت اعتماد به نفس دانش آموزان.

پیشنهادها

تغییر و تحولات جهان کنونی با سرعت شتابانی دانش و اطلاعات، نگرشها، تفکرها، نیازها و مهارتهای انسانها را تحت تأثیر قرار

پی نوشت

1. Formative evaluation

منابع

۱. آئین نامه ارزشیابی تحصیلی و تربیتی دوره راهنمایی تحصیلی (۱۳۸۶). معاونت آموزش و پرورش عمومی. انتشارات وای دانش. تهران. چاپ اول.
۲. فلاحیان، دکتر ناهید و همکاران (۱۳۸۹). روش آموزش مطالعات اجتماعی. نشر کتابهای درسی ایران. تهران.
۳. انصاری، بهروز (۱۳۸۷). راهنمای عملی ارزشیابی تکوینی و تراکمی. انتشارات اقلیم مهر.
۴. آئین نامه امتحانات دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی (۱۳۷۹). انتشارات مدرسه. وزارت آموزش و پرورش. تهران. چاپ سوم.
۵. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند برنامه درسی ملی وزارت آموزش و پرورش.